

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.16>
УДК 37.013:130.123.4 (477)

Лідія Сліпчишин,
доктор педагогічних наук, старший дослідник, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
lida.slipchyshyn@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-9159-9458

ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: У КОНТЕКСТІ ЄДНОСТІ ПОКОЛІНЬ

В історичній ретроспективі розкрито формування духовної основи українського суспільства. Кожна нація зацікавлена у найретельнішому вивченні свого минулого, бо воно є не лише свідченням її ролі і величчя, але й дає розуміння передумов перемоги, причин поразок і жертв. Показано вплив історико-археологічних досліджень на процес самоідентифікації та духовно-моральне зростання українського суспільства, розуміння світосприйняття сучасної людини, а також ті глобальні зрушення, які нині спостерігаються на нашій планеті та в Космосі. Найменш відомі наукові відкриття і долі вчених, які шукали докази впливів Всесвіту на духовне життя населення, зокрема українців. Сьогодні зібрано велику кількість інформації, що наблизило розв'язання фундаментальних питань духовної спадщини українців. Наукові праці археологів через артефакти, знаковий зміст речей дозволили пізнати образи часу їхнього створення та розкодувати сутність тогочасного соціокультурного середовища. Ідеї, почуття та матеріальна спадщина сформували міст між минулим і майбутнім у контексті єдності поколінь українців. Наведено інформацію про космічний вимір розвитку культури і світогляду, яка на тлі глобальних природно-кліматичних і космічних змін здатна цілісно передати розуміння історії людства. Наголошено, що стійкість України як структури визначають якості, які виховуються поколіннями, перевіряються трагічними подіями, кризовими ситуаціями, війнами. У цьому сенсі актуальною є проблема духовно-морального виховання молодого покоління українців.

Ключові слова: духовна культура, єдність поколінь, світосприймання людини, ідентичність, особистість, археологія, Україна.

Lidiia Slipchyshyn. The spiritual and moral dimension of modern ukrainian society: in the context of generations unity

The spiritual basis formation of Ukrainian society is revealed in the historical retrospective. Every nation is interested in the most thorough study of its past because it is not only a testimony of its role and greatness, but also gives an understanding of the prerequisites of victory, and the reasons for defeats and sacrifices. The influence of historical and archaeological research on the process of self-identification and the spiritual and moral growth of Ukrainian society, the understanding of the modern man worldview, and the global shifts currently observed on our planet and in space are shown. The last known scientific discoveries and the fate of scientists who were looking for evidence of the influence of the universe on the spiritual life of the population, in particular Ukrainians. Today, a large amount of information has been collected, which has brought the solution to the fundamental questions of the spiritual heritage of Ukrainians closer. The scientific works of archaeologists through the artefacts and the symbolic content of things made it possible to learn the images of the time of their creation and to decode the essence of the socio-cultural environment of that time. Ideas, feelings and material heritage formed a bridge between the past and the future in the context of the unity of generations of Ukrainians. Information about the cosmic dimension of the development of culture and worldview is given, which, against the background of global natural-climatic and cosmic changes, is capable of conveying a holistic understanding of the history of mankind. It was emphasised that the stability of Ukraine as a structure is determined by qualities nurtured by generations, tested by tragic events, crisis situations, and wars. In this sense, the problem of spiritual and moral education of the younger generation of Ukrainians is urgent.

Key words: spiritual culture, unity of generations, the worldview of man, identity, personality, archaeology, Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Пошук слідів, відгомін минувшини все більше стає затребуваним у всьому світі, адже причини занепаду тих чи інших суспільств приховані у мороці віків і тисячоліть. Для будь-якого суспільства важливо знати історію його формування, джерела розвитку його духовної культури, на основі якої виховується молоде покоління. Без минулого немає майбутнього, а сьогодення дає шанс знайти ту опору, на якій формується ментально здорове суспільство. Світова історія знає багато прикладів, коли у найдивніших місцях відкривали сліди забутих міст – центрів цивілізацій. Зокрема, не так давно, у кінці XX ст., у Південній Америці знайшли місто Кораль, що за віком є ровесником єгипетських пірамід. Тисячі років місто покривала товща піску. Лише сучасні технології – георадар, лазерний сканер, аерозйомка, зйомка з дрона – дали можливість знайти те, що, здавалося, вже втрачене для людства назавжди. Усі подібні приклади об'єднують три ознаки: матеріальність слідів, важливість історичної пам'яті та можливості технологій. Як результат цих пошуків з'явилась серія фільмів «Підриваючи історію». А що робити, коли матеріальних слідів мало? Як довести, що прадавнє суспільство мало багате духовне життя, здатне вплинути на далеких потомків?

Український народ пройшов довгий шлях розвитку і усвідомлення себе як етнічної спільноти, що сформувалася на основі праслов'янського населення, незважаючи на бажання сусідніх держав включити заселену ним територію до складу своїх земель. Сьогоднішні події в Україні надзвичайно актуалізували затребуваність народу на основні цінності духовної культури: єдність поколінь, почуття національної гордості, історичну пам'ять, індивідуальну свободу, любов до рідної землі та культури. Ці цінності складають основу духовно-морального виховання сучасної української молоді.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Історичний досвід духовно-морального виховання показує, що духовне самовиховання молодого покоління можливе у середовищі, яке спрямоване на розуміння духовної основи суспільного життя і соціокультурних умов її розвитку, ролі духовних цінностей людини. Значну увагу до цих проблем знаходимо в працях філософів (Г. Васянович, В. Кремень, Г. Сковорода), педагогів (І. Бех, В. Ворожбіт, О. Духнович, Л. Зданевич, В. Сухомлинський, К. Ушинський), істориків, археологів (В. Даниленко, М. Попович, Ю. Шилов, І. Черняков, М. Чмихов) та ін.

Метою статті є розкриття в історичній ретроспективі формування духовної основи та її впливу на ідентифікацію та духовно-моральне зростання українського суспільства. Завдання: розглянути вплив глобалізаційних перетворень на українську ідентичність, на духовну основу українського суспільства; виокремити роль археологічних досліджень для розуміння глибинних коренів духовної основи українського суспільства; показати вплив особистості дослідника на пізнання духовно-моральних засад сучасного українського суспільства.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мірою розвитку духовних засобів освоєння світу суспільством чи цивілізацією є свобода людини, її особистісна воля, право на вибір жити вільно чи в неволі. Багато сучасних дослідників визначають свободу як світосприймання людини, що відбувається в результаті охоплення дійсності та соціалізації. Воно формує почуттєві та раціональні образи реальності, забезпечує перехід людини на усвідомлюваний рівень пізнання, регулює поведінку суб'єкта [1, с. 12]. Ціннісні аспекти поведінки людей у різних сферах життєдіяльності залежать від культурної спадкоємності. У контексті соціокультурних характеристик особистості основоположними для гуманітарної сфери є ідентичність і толерантність. Усвідомлення цих характеристик допомагає «перебороти зміни суспільної свідомості, викликані глобалізацією, усунути кризові явища особистісного несприйняття даного феномена, обґрунтовано підтвердити закономірність глобальних процесів як чергового неминучого етапу розвитку планети, сформулювати стратегію буття людства в нових історичних умовах» [1, с. 28].

У широкому розумінні ідентичність поєднує обґрунтоване співвіднесення конкретного індивіда з етносом, розбудову відносин і дій у міжетнічних контактах і між індивідами на рівні широких соціальних спільнот. Всебічний аналіз найважливіших сфер міжособистісних відносин в межах існування етносу і поза ними наближує розуміння ідентичності до категорій етнос та етнічність. Вужчим поняттям є етнічна ідентичність, яка пов'язана з усвідомленням індивідом своєї належності до умовно замкнутої родової спільноти, історичної батьківщини, вірувань, мови,

культури, побуту тощо. Стабільність і стійкість основних етнічних характеристик можлива за умови отримання кожним поколінням відповідної інформації, яка забезпечує єдність поколінь. Найбільш гостро і болісно порушується проблема самоідентифікації індивіда тоді, коли відчувається реальна загроза звичному існуванню людини і соціальних груп. У періоди соціальної нестабільності, кардинальних соціальних змін посилюються коливання в бік прихильності індивідуума до етносу. Етнічний парадокс сучасності полягає в тому, що водночас з уніфікацією, яка посилюється і призводить до спрощення духовної і матеріальної культури, посилюються прагнення людини до збереження цінностей власної етнічної ідентичності та посилення їх соціальної значущості [1, с. 29–30].

Соціальна ідентичність характеризує співвіднесення цінностей індивіда з визначеною соціально-культурною спільнотою поза залежністю від її етнічного складу. У такій спільноті водночас співіснують соціальна та етнічна ідентичності. У випадку нездатності адекватно реагувати на нові виклики соціального розвитку порушується проблема збереження ідентичності та виникає криза соціальної ідентичності. Через розмивання стійких ціннісних орієнтацій у населення виникає стан внутрішнього особистісного дискомфорту і зростає запит на широке відродження етнічної ідентичності на державному рівні [1, с. 40–41].

Сучасні глобалізаційні перетворення спонукають людей і суспільства вибирати варіанти свого розвитку в новій світовій системі, спираючись на духовні основи, закладені пращурами. Оскільки суспільство у своєму розвитку є динамічним, культури в ньому зароджуються, піддаються різним метаморфозам і руйнуються. Але завжди є особистості, які прагнуть донести до свідомості кожного з нас хто ми є і допомогти знайти шлях до себе. Серед численних пасіонаріїв, якими багата Україна, без сумніву, потрібно виокремити тих, що за покликом душі, серця і характером професійної діяльності найближче підійшли до духовних витоків нашої нації. Саме їхня праця допомогла і допомагає пізнати ту інформацію, яка складає глибинний базис нашої духовності. Для широкого загалу найменш відомі наукові відкриття і долі істориків та археологів, які шукали докази впливів Всесвіту на духовне життя населення, зокрема українців.

У 1991 р. в Україні вперше вийшов журнал «Індо-Європа», основною метою якого було розкриття особливостей генезу українського народу в колі самотніх культур від Дніпра до Гангу, від Карпат до Піренеїв, тобто на перехресті західної і східної цивілізацій. Він мав започаткувати наукові дискусії щодо проблем, які замовчувалися протягом багатьох сотень років, донести до широкого загалу інформацію і дослідження прадавніх зв'язків Індії та Європи, ролі у них України. Економічна ситуація 1991 р. внесла корективи, які вплинули на долю журналу. Накопичена до того часу інформація надалі почала з'являтися у книгах. Зокрема, у 1992 р. вийшла книга «Космос древньої України», присвячена 150-річчю з дня народження засновника української індоєвропеїстики М. Драгоманова. Зміст книги склали наукові розвідки відомих особистостей про Україну. Серед авторів: Овідій Назон, Т. Іванова, С. Наливайко, М. Суслопаров, В. Хвойка, М. Чмихов, Ю. Шілов, О. Уманський, Ю. Ярмаш та інші [4].

Великий науковий доробок, присвячений українсько-індоіранським мовним, історичним, міфологічним та іншим зв'язкам, має відомий український індолог С. Наливайко [8]. На території України в прадавні часи жили індоарійці і звучала мова «санскрит». Нею написані відомі твори індійської стародавньої літератури «Рігведа», «Махабхарата» і «Рамаяна». Тому не дивно, що одна з книг вченого, а саме «Таємниці розкриває санскрит» виходила двічі (2000, 2009 рр.). Вдруге книга вийшла у рамках Національного гуманітарного проекту «Україна: у вимірі тисячоліть».

Відомий археолог Ю. Шілов у 1994 р. видав книгу «Брама Безсмертя», яка складалася з двох частин – «На сплині золотого віку» і «Космічні таємниці могил». Завдяки його дослідженням, можливо, вдруге після Г. Шлімана, який відкрив Трою Гомера. в степах України було знайдено підтвердження індійських міфів, що наблизило розв'язання фундаментальних питань духовної спадщини українців.

Учений і письменник, психолог і філософ О. Братко-Кутинський працював в Інституті психології і займався моделюванням психіки людини. Його інтереси були на стику наук, що відображають назви наукових праць: «Психологія і кібернетика», «Інформація і психіка», «Що керує зорями», «Нашадки святої трійці». У 1996 р. побачила світ його остання книга «Феномен України». Її видала Українська академія оригінальних ідей, як додаток до газети «Вечірній Київ». У ній автор спробував пояснити з наукових позицій роль і місце України в світобудові та розвитку людства, її драматичну історію [2].

На фактологічному матеріалі, древніх літописах і різних документах В. Московченко та А. Поправко досліджували історію українців, шукали причини злету і падіння державності, показали роль духовного розвитку суспільства в побудові держави. Для цього було використано натальну карту України станом на 24 серпня 1991 р., яка відображає космічний вплив на події в державі. Найважливішим висновком є те, що Космос поки що позитивно впливає на Україну, але і йому треба допомагати, змінюватися, працювати над собою, адже невіршені проблеми породжують нові випробування [7].

Україна потрапила у великий історичний здвиг, який супроводжується екзистенціальним виміром. На історичному шляху розвитку України знаковим був 2004 р., у якому розгорнулись небачені раніше за потужністю процеси. Головною інтригою був вибір країною нової ідеології, яка будувалась на пробудженні українців з політичного сну та активації масової свідомості. У вступі до книги «Духовна велич України», яка вийшла у 2004 р., П. Мовчан чітко окреслив основне завдання для свідомих громадян – відчутти ту дійсну історичну твердь, першозміст нашої історії, яку багато років у нас вибивали з-під ніг [5, с. 7].

Як сказав український філософ-екзистенціаліст Г. Сковорода, «плоть мізерна, дух животворить». Наші пращури творили ідеї та отримували почуття, а через матеріальну організацію свого життя вони передавали думки. Все це вкупі стало спонукальними причинами поведінки наступних поколінь. Тому з цієї точки зору важливим є міст між минулим і майбутнім кожної нації.

Безсмертя культури визначається численними обширами, які складають основи цивілізації: економіка, політика, релігія, мистецтво, педагогіка та багато інших. Через артефакти, знаковий зміст речей пізнаються образи часу створення та розкодовується сутність тогочасного соціокультурного середовища.

Відчуття причетності до Вічності викликає вірш поета М. Чернявського, написаний у далекому 1905 р., про те, що шлях народу у світі кривавий, його найкращий цвіт гине від дрібних усобиць і війни за те, щоб людство існувало у братерстві і любові. Поет народився у Бахмутівському повіті, вчителював у Бахмуті, Чернігові та Херсоні. Розуміючи глобальний смисл війни, яка сьогодні йде на цих теренах України, пророче звучать останні рядки вірша: «За гасла ці в старі часи й новітні лилась і ллється людська кров».

Відомий український археолог Б. Мозолевський народився на Миколаївщині, терени якої почали освоювати люди пізнього палеоліту ще 20 000 р. тому. Вони і наступні покоління залишили свої сліди у багатьох степових курганах, які протягом століть вабили шукачів скарбів, а також дослідників минувшини. Навчаючись на заочному відділенні історико-філософського факультету Київського університету, Б. Мозолевський відкрив у собі Україну і до останку писав лише українською мовою. Через проукраїнську позицію він був змушений залишити посаду редактора у видавництві «Наукова думка» і вдруге пішов працювати кочегаром. А далі коло свободи почало звужуватися, і коли, на його думку, зашморг вже зовсім мав зійтися навколо шиї, він збагнув, що врятувати його може лише відкриття світового значення. Завдяки знайденій царській пекторалі замість Мордві Б. Мозолевський потрапив до Інституту археології Академії наук України. Під час археологічних досліджень Товстої Могили 21 червня 1971 р. зроблено найсенсаційнішу знахідку ХХ ст. – знайдено багате скіфське поховання, серед скарбів якого була золота скіфська пектораль. Цьому відкриттю передували 35 років непростого життя непосидючого мандрівника, поета і шукача пригод. Під впливом знайденої пекторалі, яку згодом назвали «поемою золотого сонячного сяйва», поет відчув вічність і те джерело, що формує спіраль життя: «Хто ми? Куди? / Що вродить наша нива? / Кінцевої не знаємо мети./.../ Але тому, що в муках і зневірі / Наш поступ хтось продовжить на землі, – / Не вмерли ми! – лиш відлетіли в ірій, / Неначе вересневі журавлі» [6, с. 182].

З наукових позицій дослідження курганів-могил в Україні почали проводити ще у 1845-1846 рр. Незважаючи на те, що у середині ХІХ ст. уже з'явилося фотографування, для фіксації археологічних знахідок цей винахід не використовувався. Під час розкопок здійснювали документальне замальовування. Відомо, що Т. Шевченка, який працював в археографічній комісії, запросили художником-замальовником на розкопки групи курганів-могил. Дослідженнями керував професор М. Іванішев з університету Святого Володимира (нині Київський Національний університет ім. Т. Г. Шевченка). Дослідники поетичної творчості Великого Кобзаря підраховували, що у його поезіях кургани-могили згадуються понад 200 разів.

У першій половині ХІХ ст. археологів цікавили передусім речі, а тоді вже самі поховання. У 1869 р. на І археологічному з'їзді було запропоновано розділяти могили на прості, поховальні, а також

обрядові, які в Україні називались майданами. Ентузіастом вивчення обрядових могил був граф О. Бобринський. Ще задовго до аерозйомок, літаків і відкриття в пустелі Наска в Південній Америці «культури зображувальних могил» граф заявив, що на кургані Бурти біля села Цвітна під Чигирином з висоти пташиного лету всі насипи на майдані виглядають як величезний павук. Він здійснив важливі спостереження стосовно технології спорудження могил і висунув припущення, що вони містять у собі розвиток «спеціальної ідеї». На його думку, спорудження, форму, зміст та сутність могил треба пов'язувати з духовною культурою [11].

У 70-х рр. деякі археологи в Союзі почали згадувати про О. Бобринського і по-новому вивчати могили – почали робити графічну реконструкцію могил. Знімався не один профіль могили, як колись, а багато – 10-20. Це давало зовнішні точки досипок, які проводилися в різні часи на цих могилах. Саме таке зображення дає найбільш реальний вигляд кургану. Так виникла можливість осягнення культури будівничих степових пірамід.

Запорізька земля зберігає велику спадщину – степові піраміди. На одній з таких могил-святилищ і народився Ю. Шилов. Місце народження і атмосфера краю підсвідомо скерували його до розгадки таємниць степових курганів. Упродовж усього життя він займається дослідженням дискусійних і фундаментальних питань щодо походження українців та української культури, а також викривленого ставлення до України як окраїни і молодшого брата Росії та Європи. Як вчений він зробив суттєвий внесок в науку: показав формування орійської спільноти степових племен скотарів під впливом сусідньої держави степових землеробів – Аратти, що значно поглибило писану історію Дунайсько-Кубанського регіону. Найвищим науковим досягненням Ю. Шилова стало відкриття дохристиянського Спасительства. Історія донесла до нас імена трьох дохристиянських спасителів, похованих в курганах на території України - Пуруша, Гандгарва і Масляниця [13].

За визначенням академіка Б. Рибаківа проблеми етнокультури досліджуються двома шляхами, які відрізняються часовими вимірами і ставленням до достовірності. Офіційним є короткий підхід, в якому довіряють лише матеріальним писемним артефактам – документам, літописам, написаним текстам з конкретним змістом. Набагато важчим є довгий підхід, в якому дослідники спираються на історичну пам'ять народу, яка закарбовується у символіці, фольклорі, писемності, а вже згодом у документах. Основною книгою Ю. Шилова є «Прабатьківщина аріїв», видана в 1995 р. Рецензії на цю наукову працю відбивають протилежні погляди відомих вчених-археологів на достовірність висновків з теми. Академік Б. Рибаків дав схвальну рецензію і порадив зайнятись вивченням санскриту, щоб за мовними ознаками знайти серед своїх племен «останців» (тобто сліди тих, хто залишився на нашій землі) та встановити зв'язок часів. Книга «Джерела» узагальнює всі гіпотези і джерела наукового осягнення цивілізаційного розвитку індоєвропейців, починаючи з середини XIX ст. і закінчуючи напрацюваннями сучасних вчених, фахівців з широким і точним світоглядом. Докторська дисертація Ю. Шилова під робочою назвою «Духовна культура населення Південно-Східної Європи епохи міді та бронзи», яка втілилася у монографію «Прабатьківщина аріїв», стала лакмусовим папірцем на визнання прадавніх коренів духовної культури українців [13; 14].

Зрештою, не секрет, що на величезних невидимих часових просторах ведеться війна історичної пам'яті, а кожна нація зацікавлена у найретельнішому вивченні свого минулого, бо воно є свідченням її ролі і величі. Зрозуміло, що на цьому шляху відбуваються свої епохальні битви, свої перемоги, поразки і жертви. У цей простір входили Степова Україна, українська Наддніпрянина і Причорномор'я. І в світлі цього інформація про Україну, про її прадавні корені набуває іншого сенсу.

Однією з найдавніших книг світу є «Рігведа», священна книга індуїзму. Вона увібрала головне із стародавньої історії та світогляду аріїв. Ще коли в Греції не були записані «Іліада» та «Одіссея», а в Палестині – Біблія, в Індії було вже багато книг, присвячених вивченню та тлумаченню Рігведи. Як і всі найстародавніші книги «Рігведа» спочатку передавалась усно, тільки пізніше була записана. Вона має три історичні зрізи: індоєвропейський, загальноарійський та індоарійський. Перші два рівні закарбували традиції, принесені з європейської прабатьківщини, а третій – це доповнення, зроблені вже в Індії. Зв'язок України з Рігведою простежується на найдавнішому індоєвропейському рівні. Основою для Рігведи є система поглядів, яку вчені називають міфопоетичною моделлю світу. Коли було добре прочитано «Рігведу», то встановили вік її складання за Зодіаком, який в ній описується. Вважають, що це був Зодіак приблизно 6700 р. до н. е. Для давніх народів Зодіак став якісно новою космічною моделлю [13; 14; 15; 16].

Космічний вимір розвитку культури і світогляду потребує мислення, яке на тлі глобальних природно-кліматичних і космічних змін здатне цілісно передати розуміння історії людства, де є місце

для великих і малих народів, місце для кожного з нас. Таке мислення мав М. Чмихов. Його науково-педагогічна діяльність почалась в Київському університеті імені Тараса Шевченка, а завершилась у Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Пошуки зоряно-зодіакальної символіки на посуді давніх культур курганів українських степів привели М. Чмихова до створення космічно-археологічної концепції. Вчений розробив Програму цілісного осмислення стародавньої історії людства. Для її реалізації він поєднав методи і дані соціально-історичних і природничих наук. Науковцями встановлено, що Всесвіт має інформаційний, соціокультурний і космічний виміри. Як будь-яка система, відповідно до теорії катастроф, має періоди стабільності та точки біфуркації. Стан біфуркації характеризує нестабільність системи, яка може або завершитись її остаточним руйнуванням, або ні.

Автор цивілізаційної концепції історичного процесу А. Дж. Тойнбі досягнув лише 5 000 р. історії людства, щоб пояснити становлення, розвиток і занепад цивілізацій. У той час, як М. Чмихов дійшов до первісного ладу і вийшов за межі України, звернувши увагу на зв'язок космічних глобальних процесів і розвиток соціальних організмів [10].

Відомо, що перебудова Всесвіту відбувається під дією глобальних процесів. Розвиток науки астрономії обумовлюється не лише насущними проблемами, але й необхідні для передбачення різного роду катастроф, це засіб виживання. Якщо денний, місячний і сонячний цикли безпосередньо впливають на розвиток індивідуального людського організму, то соціальні організми, зокрема етноси, суперетноси та раси, перебувають під потужним впливом значно масштабніших циклів. Зокрема, це такі глобальні природні цикли: сонячні цикли активності, цикли припливних явищ на Землі, цикли еволюції руху самої Землі та цикли взаємодії у Сонячній системі. У міру наближення до тривалішого циклу наростають зміни аж до гігантських катастроф. В астрономії виокремлені наступні циклічні періоди повторення глобальних природних процесів у Сонячній системі: 532-річний – відбуваються зміни в кліматі; 1596-річний – спостерігаються значні зміни в кліматі; 7980-річний – супроводжується порушенням природної ситуації, що яскраво проявляється наприкінці циклу; 9576-й – відбуваються гігантські катаклізми, які призводять до змін епох. Усі ці зміни викликають мутації у рослин, тварин і людей. Завершення нинішньої епохи буде кінцем 7980-річного циклу [12, с. 357–359].

Аналізуючи величезний археологічний, історичний, астрономічний та культурологічний матеріали М. Чмихов робить важливі висновки. Руйнування основ старої епохи має відбутися протягом 1983-1996 рр., а часом переходу до наступної епохи будуть 1996-2015 рр. 2015 р. розглядався як «вододіл» між сучасною цивілізацією 3-го рівня і наступною цивілізацією 4-го рівня. Незадовго перед своєю смертю М. Чмихов опублікував деякі нові відомості про структуру цього перехідного процесу. За його розрахунками становлення нової, альтернативної цивілізації має відбутися протягом 19 рр. – з 1996 до 2015. Фактично вчений вказав межі нового перехідного Метонового циклу, який пов'язується з 19-річним «колом Місяця». На зламах кола Місяця люди підсвідомо переосмислюють пройдений шлях і змінюють життєві пріоритети. Що 19 р. людина ніби знову починає життя, закладаючи якісно нову «мікроцивілізацію». Розвиваючи теорію М. Чмихова, С. Васильченко зробив відкриття, що ключовими датами згаданого міжпокохального переходу мають бути 1996, 2004, 2012 і 2015 рр. Сьогодні можна зробити висновок, що цей цикл завершився пульсом нової соціальної сутності України, що починає битися в тілі старої. Вихід з кризи має такі варіанти: миттєвий розпад, коли система не витримує випробування; тимчасова стабілізація з неминучим наступним розпадом; подолання кризи через перехід на вищий системний рівень. На жаль, у реальному житті часто панували цінності, які дегуманізували його. Плоть переважала над духом. Сьогодні на українській землі це вилилось у запеклу боротьбу за цивілізаційні цінності, за право стати нацією, ґрунт для якої заклали предки.

У контексті космічно-археологічної концепції М. Чмихова кургани є важливим історичним посланням для нащадків, яке прочитується через систему знаків символів у «тексті» культури. Природними способами передачі отриманого знання наступним поколінням є матеріальна спадщина та усна і пісенна творчість. Останні забезпечують людині процес запам'ятовування та зберігання набутої інформації про світ буття, а також передачу отриманого знання на міжпоколінньому рівні. У такий спосіб система знаків-символів у культурних текстах стає кодом етнічного світогляду.

Звернення до фольклору і народної пісні завжди сприяє кращому розумінню історії країни, причин і наслідків її трагічних подій. Зокрема, пісня «Пливе кача по Тисині» є одним з найкращих взірців фольклору. За емоційною глибиною вона перетворилась у пісню-реквієм. Зміст цієї пісні передає неймовірно тужливий діалог між матір'ю та сином, в якому відчуваються емоція, думка, дія,

вчинок, подія, вольове рішення, готовність здійснити непростий вибір і нести за нього відповідальність [3]. Наші сучасні герої відлітають у вирій і поповнюють когорту «Спасителів», а пісня проводить їх в останню путь.

Україна – напрочуд стійка просторова структура. В її основу і розвиток закладено якості, які забезпечують цю стійкість: сталість культурно-ментальних традицій й кордонів; носії – люди, які вміють поєднувати чуттєве сприйняття свого часу та достатню активність, щоб взяти на себе відповідальність за долю роду і народу; уміння у важкі часи здійснювати правильний вибір – руйнувати, або мурувати, завойовувати силою, або добротою, добротворенням і ніжністю, нав'язувати свій порядок, ламаючи чужий, або закохувати в себе інших, повертаючи втрачену світом гармонію. Сьогодні Україна – це тест на найвищі якості людини: на мужність, на мудрість, на духовність, на ніжність і на творчу енергію [9, с. 9–11]. Разом з нами цей тест проходять Європа і світ. На наше переконання, у кожному, хто вийшов в українських містах і селах проти ворога, хто боронить Україну від загарбників, заговорили приспані гени національної самоідентифікації.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Таким чином, проведене дослідження історичної ретроспективи формування духовної основи українського суспільства дозволило дійти таких висновків.

Цінності є системоутворювальним чинником культури суспільства, а їх зміст характеризує людину, її ставлення до себе, суспільства і довкілля, пояснює поведінку в соціумі. Глибинні індивідуальні та цивілізаційні цінності формуються в конкретному соціокультурному і національному середовищі, яке ґрунтується на духовно-моральному базисі суспільства. Глобалізаційні перетворення спонукають людину до переосмислення екзистенційної спрямованості на зовнішній або внутрішній вектори свого буття – до ідей свободи і творчості або до дієвих проявів свободи вибору та морального самовизначення.

Трансформація культури суспільства є наслідком змін історичних епох і переосмислення культурних надбань попередників. Співвіднесення світу давньої культури і сучасної дає можливість знайти смисл людського життя і зміст духовної основи суспільства, щоб гідно виховувати молоде покоління. Саме дослідження давніх культур і світогляду первісних людей дозволяють зрозуміти глобальні зрушення, що нині спостерігаються на нашій планеті та в Космосі, а також світосприйняття сучасної людини з її моральними проблемами.

М. Чмихов рано відійшов у вічність. Коротке життя не дало йому можливості розвинути космічно-археологічну концепцію. Але вона спрацьовує, це бачимо за подіями, що відбуваються у місцях, на які вказав вчений. Його зірка на небі додалась до зірок В. Даниленка, М. Шмаглія, Б. Мозолевського та інших, які власними важкими долями намагалися донести космічну істину існування людства. Людина власноручно прискорює наближення глобальної катастрофи на планеті, але в її ж силах уникнути такої долі. Врятувати людство може тільки підвищення духовності кожного з нас, відповідальності за реальні вчинки і майбутнє. Ми підійшли до нульової відмітки діалектичної спіралі, за якою починається новий цикл розвитку людства. Результат боротьби Світла і Темряви залежить від готовності нації захищати цінності нової цивілізації, не забуваючи тих, хто почав прокладати цей шлях. У цьому контексті важливою є духовно-моральна вихованість молодого покоління українців.

Надалі плануємо дослідити характер особистісного і суспільного життя у теперішній критичній ситуації, коли дії, вчинки, емоції, вольові рішення здатні вплинути на екзистенційний вибір українського суспільства. І на основі отриманої інформації розробити методіку духовно-морального виховання сучасної молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія. Одеса : ВД «Гельветика», 2020. 316 с.
2. Братко-Кутинський О. Феномен України. К. : Вечірній Київ, 1996. 304 с.
3. Гнатів З., Сможаник О. Образно-символічна та інформаційна наповненість українських народних пісень («Гей, пливе кача по Тисині»). Молодь і ринок. 2014. № 12 (119). С. 80–83.
4. Довгич В. Космос древньої України. Трипілля – Троянь: мітологія, філософія, етногенез. VI тис. до н.е. – I тис. н.е. / Часописи : «Індо-Європа», «Європейський телеграф». К., 1992. 304 с.

5. Мовчан П. Відкриймо таємницю роду. Духовна велич України: науково-публіц. збірник / упоряд.: І. Новиченко та ін. Київ : ВЦ «Просвіта», 2004. С. 5–7.
6. Мозолевський Б. Скіфський степ. К. : Наукова думка, 1983. 200 с.
7. Московченко В., Поправко А. Карма України. К. : Вид. «Просвіта», 1997. 306 с.
8. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит. К. : ВЦ «Просвіта», 2000. 288 с.
9. Новиченко І. Шлях до себе. Духовна велич України: науково-публіц. збірник / упоряд.: І. Новиченко та ін. Київ : ВЦ «Просвіта», 2004. С. 8–11.
10. Павленко Ю. Світоглядні засади творчості Миколи Чмихова. Микола Чмихов: збірник на пошану пам'яті. Київ : ВД «КМ Academia», 2000. С. 6–12.
11. Сорокіна С., Завальна О., Радієвська Т. Каталог графа О. О. Бобринського як джерело дослідження походження археологічних колекцій у зібранні Національного музею історії України. Археологія & Фортифікація України : збірник матеріалів VII Всеукр. наук.-практичної конференції / відп. ред. О. О. Заремба. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2017. С. 329–335.
12. Чмихов М. Від Яйця-райця до ідеї Спасителя: монографія. Київ: Либідь, 2001. 432 с.
13. Шилов Ю. О. Брама Безсмертя. К. : Журн. «Український світ», 1994. 384 с.
14. Шилов Ю. О. Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. – II тис. н. е. : монографія. Київ : Аратта, 2002. 271 с.
15. Jurewicz J. Kosmogonia Rygwedy. Myśl i metafora. Warszawa : Semper, 2001. 400 s.
16. Erdosy G. The indo-aryans of Ancient South Asia: Language, material culture and ethnicity / Berlin, New York : de Gruyter, 2012. 417 p.

REFERENCES

1. Atamaniuk Z. M. Svoboda yak faktor sotsiokulturnykh transformatsiy suchasnoho ukrainskoho suspilstva : monohrafiia. Odesa : VD «Helvetyka», 2020. 316 p. [in Ukrainian].
2. Bratko-Kutynskyi O. Fenomen Ukrainy. K. : Vechirni Kyiv, 1996. 304 p. [in Ukrainian].
3. Hnativ Z. , Smozhanyk O . Obrazno-symvolichna ta informatsiyna napovnenist ukrainskykh narodnykh pisen (na prykladi «Heŭ, plyve kacha po Tysyni»). Molod i rynek. 2014. № 12 (119). P. 80–83. [in Ukrainian].
4. Dovhych V. Kosmos drevnoi Ukrainy. Trypillia – Troian: mitolohiia, filosofii, etnohenez. VI tys. do n.e. – I tys. n.e. / Chasopysy : «Indo-Yevropa», «Ievropeyskyi telehraf». K., 1992. 304 p. [in Ukrainian].
5. Movchan P. Vidkryimo taiemnytsiu rodu. Dukhovna velych Ukrainy: naukovo-publits. zbirnyk / uporiad.: I. Novychenko ta in. K. : VTs «Prosvita», 2004. P. 5–7. [in Ukrainian].
6. Mozolevskyi B. Skifskyi step. K. : Naukova dumka, 1983. 200 p. [in Ukrainian].
7. Moskovchenko V., Popravko A. Karma Ukrainy. K. : Vyd. «Prosvita», 1997. 306 p. [in Ukrainian].
8. Nalyvaiko S. Taiemnytsi rozkryvaie sanskryt. K. : VTs «Prosvita», 2000. 288 p. [in Ukrainian].
9. Novychenko I. Shliakh do sebe. Dukhovna velych Ukrainy: naukovo-publits. zbirnyk / uporiad.: I. Novychenko ta in. K. : VTs «Prosvita», 2004. P. 8–11. [in Ukrainian].
10. Pavlenko Yu. Svitohliadni zasady tvorchoosti Mykoly Chmykhova. Mykola Chmykhov: zbirnyk na poshanu pamiaty. K. : VD «KM Academia», 2000. P. 6–12. [in Ukrainian].
11. Sorokina S. , Zavalna O. , Radievska T . Katalogy hrafa O . O. Bobrynskoho yak dzherelo doslidzhennia pokhodzhennia arkheolohichnykh kolektsii u zibranni Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy . Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy : zbirnyk materialiv VII Vseukr. nauk.-praktychnoi konferentsii / [redkol.: O. O. Zaremba (vidp. red.) ta in.]. Kamianets-Podilskyi : PP Buŭnytskyi O. A., 2017. P. 329–335. [in Ukrainian].
12. Chmykhov M. Vid Yaitsia-raitsia do idei Spasytelia : monohrafiia. K. : Lybid, 2001. 432 p. [in Ukrainian].
13. Shylov Yu. O. Braama Bezsmertia. K. : Zhurn. «Ukrainskyi svit», 1994. 384 p. [in Ukrainian].
14. Shylov Yu. O. Dzherela vytokiv ukrainskoi etnokultury KhIKh tys. do n. e. – II tys. n. e. : monohrafiia. Kyiv : Aratta, 2002. 271 p. [in Ukrainian].
15. Jurewicz J. Kosmogonia Rygwedy. Myśl i metafora. Warszawa : Semper, 2001. 400 s.
16. Erdosy G. The indo-aryans of Ancient South Asia: language, material culture and ethnicity / Berlin, New York : de Gruyter, 2012. 417 p. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 21.08.2023